

Rok 1968 očima „obyčejných lidí“¹ / The year 1968 by the eyes of „ordinary people“

Marie Fritzová

Abstrakt

Předkládaná studie shrnuje výpovědi 11 pamětníků, kteří reflektují svůj 21. srpen roku 1968 a také hodnotí následný vývoj v ČSSR známý dnes pod názvem „normalizace“. Studie vznikla v rámci předmětu „Orální historie v praxi“, který vyučuji na Katedře historie Západočeské univerzity a je příspěvkem k osmičkovému výročí naší republiky. I když se jedná o kvalitativní studii, jejíž výsledky se nedají obecně generalizovat, některé dílčí závěry bych zde čtenáři ráda předložila. Studie má podpořit výuku historie ve směru tzv. „oživení dějin“ a také má dát prostor hlasu tzv. „obyčejné většiny“. Pamětníci mají tedy společné především to, že nebyli ve zkoumané době nikterak významně politicky či kulturně činní a vpád spojeneckých vojsk SSSR je přepadl nepřipravené, stejně tak jako většinu národa.

Abstract

The present study summarizes the testimonies of 11 witnesses who reflect their 21st August 1968 and also assess the subsequent developments in the Czechoslovak Socialist Republic known today as “normalization”. The study was carried out within the university course “Oral History in Practice”, which I teach at the Department of History at the University of West Bohemia and it is a contribution to the Czech Republic’s “anniversaries of the eights”. Although it is a qualitative study, which means that the results can not usually be generalized, I would like to present some partial conclusions to the readers. The study intends to support the teaching of history in the way of the so-called “revival of history” and also to hear the voice to the so-called “ordinary majority”. What all the witnesses have in common is the fact that they were not politically or culturally active at the time of the normalization and the allied troops of The Soviet Union invaded them unprepared, just like most people in the nation.

Klíčová slova: Orální historie, pamětník, rok 1968, normalizace, ČSSR, SSSR.

Key words: Oral History, Narrator (witness) Normalization, Czechoslovakia, USSR.

---

¹ Rozhovory vedli studenti předmětu Orální historie v praxi I na Katedře historie FPE ZČU v zimním semestru výuky, roku 2017, přednášející Marie Fritzová.

Úvodem

Symbolické výročí osmiček, jak jsme si jej v roce 2018 nazvali, vskutku stojí za povšimnutí. Jen mám trochu strach, abychom nezůstali na povrchu událostí tj. že všichni o tom mluví, ale doopravdy málokdo skutečně ví. Tento článek, který vznikl během výuky předmětu orální historie v praxi, pracuje celkem s 11 výpověďmi pamětníků, kteří prožili rok 1968. Pamětníci mají společně především to, že většina² z nich spadá do tzv. šedé zóny³, do které patřila velká část populace. Jedná se o 5 žen a o 6 mužů, kteří v den okupace žili svůj každodenní život. V drtivé většině se informátoři shodují na tom, že po prvotním úleku a rozčarování se postupně jejich život vrátil do „normálních“ kolejí. O několik dnů (v některých případech týdnů) později po vpádu sovětských vojsk, pokračovali vlastně tam, kde přestali. Postupný obrat nastal plíživě, poznenáhlu a je dle mého názoru velice trefně označován obdobím tzv. „normalizace“.

V úvodním zamyšlení se nad rokem 1968 a jeho následným vývojem je dobré připomenout, že ke skutečné historické reflexi dochází až v posledních letech. Slavomír Michálek upozorňuje na to, že v samotné době normalizace (tj. po celých dvacet let trvání této etapy) nebyli čeští a slovenští historici schopni (práve kvůli mocenským tendencím) pravdivě přiblížit čtenáři události roku 1968.⁴

² Do této charakteristiky nezapadá tak úplně čtvrtá pamětnice, paní Hana, která žila v době okupace v zahraničí a sedmý pamětník, pan Jaroslav, který měl vedoucí pozici v kaolinovém závodě. Nicméně jejich postavení nebylo natolik výjimečné, aby zde jejich výpovědi nemohly být použity. Pozn. autorky.

³ Označení „Šedá zóna“ – „je sociologický koncept čes. socioložky Jiřiny Šiklové, který vyjadřuje specif. rys rozvrstvení čl. společnosti v období od r. 1968 do r. 1989 a který vychází z analýzy disentu i ostatních, zejm. kvalifikovanějších soc. vrstev. Šiklová se domnívá, že tradiční pojmy politologické analýzy, jako pravice, střed a levice, jsou na toto období nepoužitelné, a nabízí dvoudimenzionální model polit. rozvrstvení populace. První dimenzí je dělení na část polit. aktivní a část nepolitickou, převážně konzumně orientovanou, „mlčenlivou většinu“. Druhou zákl. dimenzí je rozlišení 3 skupin polit. myslících a aktivních osob. První skupinu tvoří představitelé establishmentu, straničtí a vládní činitelé, příslušníci stranické a státní byrokracie, ředitelé podniků a soudci a další. Druhou, svým způsobem protikladnou tvoří disidenti, skupina osob, která se v průběhu let jasně definovala jako opozice. Shodným rysem obou skupin je, že nemají možnost změnit své postavení, ustoupit či přestoupit. Mezi těmito dvěma skupinami se rozprostírá š.z., tvořená osobami, které se pozvolna polit. vyhraňují, ale nemají vlastní program, vyznání, specif. cíle. Příslušníci š.z. často považují za svoji referenční skupinu disidentskou opozici, ale formálně jsou začleněni do stávajících struktur, i když v nich nezaujímají význ. pozice.“ Heslo „šedá zóna“ – Sociologická encyklopedie. [Online] Dostupné z URL: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%E2%80%9E%C5%A1ed%C3%A1_z%C3%B3na%E2%80%99> [Cit. 2018-10-10].

⁴ MICHÁLEK, Slavomír. Rok 1968 a Československo – Postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: 2008, s. 7.

Bohužel i dnes se najdou lidé, kteří jsou schopni tvrdit, že se během roku 1968 vlastně tak moc nestalo, že je kolem výročí udělaná jen zbytečná mediální hysterie. Vždyť zemřelo jen pár lidí, žádná válka nebyla, a navíc se vlastně nikomu zase tak moc nestalo, vyměnili se politici a život šel dál. „*Poslední dny a týdny je doslova celý český národ usilovně - „masírován“ - veřejnoprávními sdělovacími prostředky při příležitosti výročí 21. srpna 1968. Není dne ani minuty abychom neslyšeli: „Ta hrůza už se nesmí opakovat! Bylo to znásilnění národa. Poctiví utrpěli ztrátu. Zaknihujte výpovědi pamětníků. Rychle plivejte na viníky - „Směrem do Moskvy!“ Natočte o tom rozhlasové a televizní seriály! Okupaci vydejte co nejvíce knih, brožur, časopisů i rodokapsů!*“ Televizní i rozhlasoví moderátoři, stále rázněji kopejte do už dávno vyčpělých mrtvol okupantů. Kdo z televizních moderátorů prokáže co největší nenávisť k SSSR a dnešnímu Rusku, ten také dostane největší prémie a možná i zasloužený? pobyt v lázních! Prostě s blížícím se 21. srpnem nás zachvátilo doslova mediální šílenství! Každý si dnes chce co nejrázněji znovu kopnout do SSSR či do Ruska.“⁵ Autor tohoto článku si však neuvědomuje, že se stalo mnohem víc, byl totiž na další dvacet let téměř zastaven demokratizační proces a byla poničena morálka většiny národa. Kromě této nevyčísitelné škody, jsou zde škody materiální, protože návrat (k sovětskému střihu socialismu) znamenal i postupný hospodářský útlum.

Pokud bychom se alespoň stručně snažili přiblížit vývoj před rokem 1968 a samotné události roku 1968, můžeme celkem jednoznačně tvrdit, že v 60. letech docházelo k intenzivnějšímu rozvoji demokratického smýšlení. Jednalo se však spíše o celkové uvolnění cenzury a společenského útlaku, rozhodně nemůžeme hovořit o vytváření demokracie v pravém slova smyslu. Nicméně doba 50. let, tvrdého stalinismu, čistek a drtivé cenzury skončila. Na přelomu roku 1967/68 nastalo období uvolnění politického i kulturního života. V tomto období vznikla celá řada známých písní.⁶ Byla přechodně zrušena cenzura. Vznikaly různé diskuzní skupiny a byly na krátko obnoveny různé spolky a organizace.⁷ „*Na jaře začaly vznikat nezávislé organizace nestraníků jako platforma pro jejich zapojování do procesu společenských proměn (Klub angažovaných nestraníků). V tvůrčích svazech tento proces započal Kruh nezávislých spisovatelů s Václavem Havlem, 28. června se ustavil Kruh nezávislých architektů.*“⁸ V lednu

⁵ LOUDIL, Jaroslav. *SRPEN 21. 1968 - Hrůzy okupací*. 16. 8. 2018. [Online] Dostupné z URL: <www.podivinsky.cz/wp-content/uploads/2018/09/SRPEN-21.pdf> [Cit. 2018-09-08].

⁶ Za všechny snad uvedme nejznámější píseň tohoto období Modlitbu od Marty Kubišové.

⁷ Za všechny uvedme mládežnickou organizaci Junák a Sokol.

⁸ KREJČÍ, Marek. Svaz československých výtvarných umělců v letech 1986-71. In: Jaro 68 a nástup normalizace. PETRÁŠ, Jiří. SVOBODA, Libor (eds.). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů; České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2017.

se prvním tajemníkem ÚV KSČ stal Alexandr Dubček, který se také stal symbolem přicházejících reforem. V dubnu pak byl schválen tzv. Akční program, který zahrnoval svobodu tisku a slova, částečnou liberalizaci ekonomiky, ústřední úloha KSČ však měla být zachována. Lidé se také mohli svobodněji vyjadřovat k politickému dění. V této době byla také řada politických vězňů amnestována. Celé toto období je souhrnně nazýváno tzv. Pražské jaro, které jednoduše může být definováno jako: reformní demokratizační proces, který vyvrcholil právě na jaře roku 1968.

„Tento vývoj vzbuzoval nepokoje v Moskvě a v dalších zemích východního bloku. Ve dnech 27. 7. až 1. 8. se konalo jednání, na kterém zasedalo vedení KSSS a KSČ, kde představitelé KSČ ujišťovali Sověty, že účinně zasáhnou proti antisocialistickým silám. Dne 3. 8. došlo ke sjezdu představitelů „Varšavské pětky“ a KSČ. Z důvodu strachu z podkopání moci a vůdčí role komunistické strany zde konzervativci předali „zvací dopis“ sovětskému vedení, kde žádali o vojenský zásah proti kontrarevoluci. Několik dní před invazí probíhala jednání států Varšavské smlouvy. Shodly se, že ČSSR neplní dohody proti antisocialistickým silám a dne 17. 8. bylo rozhodnuto o provedení operace Dunaj. Současně bylo v rámci této operace domluveno převzetí moci konzervativním odvětvím KSČ. Samotné invazi údajně předcházely pokusy o umístění sovětských jednotek na území ČSSR a snahy pozdržet odsun sovětských jednotek.“⁹

20. 8. 1968 ve 21:00 se na československé obloze objevila první letadla, která byla předvojem příjíždějící armády vojsk Varšavské smlouvy. S pomocí příslušníků STB se brzy podařilo sovětským spojencům ovládnout Ruzyňské letiště. Ozbrojení vojáci převzali kontrolu nad letištem, kde začala v pravidelných intervalech přistávat letadla, ze kterých vystupovali vojáci a obrněná technika.

Dne 21. 8. v 1:00 vyzval Československý rozhlas posluchače, aby čekali u svých přijímačů na důležitou zprávu. Předsednictvo ÚV KSČ stačilo v 1:30 narychlo schválit výzvu „Všemu lidu ČSSR“ a odsoudit tak akt okupace (tento narychlo svolaný sjezd KSČ byl později anulován). Právě text „Všemu lidu ČSSR“, byl čten v 1:55 do Československého rozhlasu.¹⁰

⁹ TOMEK, Prokop, PEJČOCH Ivo. *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968-1991*. Cheb: Svět křidel, 2015, s. 15.

¹⁰ „Všemu lidu Československé socialistické republiky“: „Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23.hod. večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím voškům odpor, protože obrana našich státních

Obsazení ČSSR bylo největší ozbrojenou akcí v Evropě od konce 2. světové války.¹¹

Praha i většina velkých měst byla obsazena již brzy ráno. Sovětští vojáci rozstříleli fasádu Národního muzea v mylném domnění, že útočí na budovu Československého rozhlasu. V Praze i dalších městech již kolem sedmé hodiny ranní docházelo k prvním střetům lidí s okupačním vojskem. Mrtví a zranění byli hlášeni nejen z Prahy, ale také z Liberce (kde vojáci zahájili bezdůvodnou střelbu do davu lidí), a také z Bratislavy. Československý rozhlas neustále nabádal shromažďující se občany, aby nebránili vojskům v postupu. „*Na Václavském náměstí byla navržena barikáda a několik set lidí se pokusilo zabránit tankům v pohybu. Byla otázka, jak dlouho Československý rozhlas bude moci hlásit; před 9.00 se před budovou objevilo několik tanků. Brzy se odmlčely všechny rádiové stanice i vysílání Československé televize.*“¹²

Během ranních hodin dne 21. 8. došlo také k zatčení a internaci československých politických představitelů – Alexandra Dubčeka, Josefa Smrkovského, Oldřicha Černíka a dalších. 26. srpna byla československá vláda pod nátlakem donucena v Moskvě podepsat protokoly, jimiž s invazí souhlasila jako s bratrskou pomocí. Pobyt sovětských vojsk byl „legalizován“ smlouvou o jejich dočasném pobytu, kterou Národní shromáždění pod systematickým nátlakem Moskvy schválilo 16. října 1968.¹³ Hlavní reformátor Alexander Dubček, byl postupně zbaven politické moci. Sovětská armáda byla v Československu přítomná až do začátku 90. let. Celkem si okupace vyžádala 108 mrtvých, zhruba 500 těžce raněných a tisíce lehce raněných. Následkem tohoto vojenského aktu bylo také velké zvýšení emigrace. Podle odhadů opustilo Československo do konce roku 1969 až 100 000 lidí a další desetitisíce je následovaly v letech následujících.¹⁴ Na podzim roku 1968 poté nastává období, které do český dějin vešlo pod názvem „normalizace“, tj. návrat ke stavu před tzv. Pražským jarem.

21. srpen 1968 a následný vývoj očima „obyčejných lidí“

V letošním výročním roce vznikla již celá řada článků, iniciativ a portálů¹⁵, které

---

hranic je nyní nemožná...“ Text v čtený ve Československém rozhlasu. 21. 8. 1968.

¹¹ Např. MICHÁLEK, Slavomír. Rok 1968 a Československo – Postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: 2008, s. 20. Dále také dostupné z URL: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/srpen-1968/srpen-1968-chronologie/>> [Cit. 2018-09-08].

¹² Dostupné z URL: <<http://www.pribehjanazajice.cz/panely/01/>> [Cit. 2018-09-08].

¹³ MICHÁLEK, Slavomír. Rok 1968 a Československo – Postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: 2008, s. 21-22.

¹⁴ ŠMÍD, Marek. Československo ve 20. století. České Budějovice. 2016. s. 154.

¹⁵ Např: 1968 – Český rozhlas. Dostupné z URL: <<https://1968.rozhlas.cz/#event-7578538>> [Cit.

mapují události 21. srpna roku 1968. Tento náš skromný příspěvek do poměrně bohatého ranku má být alespoň z části inspirativní hlavně tím, že se zaměřuje na pamětníky, kteří o sobě říkají, že jejich život není ničím důležitý, tj. spadají do tzv. šedé zóny společnosti, která se nikterak výrazně nezapojovala do politického života¹⁶ ve zkoumané době. V následující části studie představím 21. srpen a nejbližší dny roku 1968 očima jedenácti pamětníků. Dále se pak pokusím o stručnou reflexi těchto výpovědí.

První pamětník:

Panu Janovi bylo v roce 1968 17 let, učil se 3. rokem horizontkářem, což byl strojní obor ve Škodovce. V srpnu 1968 nastoupil praxi jako učeň v provozu Škodovky v Plzni.

21. srpen popisuje následovně:

Tento osudný den vidím ve dvou rovinách. Ta jedna, první, naprosto absurdní, a kdyby se nejednalo o tak tragickou záležitost, tak snad i komická a ta druhá rovina je tedy naprosto tragická a vážná.

Tak k té rovině první. Ano, 21. 8. 1968, bylo asi tak 4:40 ráno, kdy jsem jako učeň šel na autobus do práce. A to je právě ta záležitost toho komična a jakési absurdity, kde to vidím jako jakýsi znak, jakýsi symbol, že z okna domu, ve kterém bydlel předseda místního národního výboru a „starý estébák“, z okna byla vykloněná v tuto nezvyklou dobu jeho tchýně. Tato profesionální „drbna“ ve vsi, stará paní R. A já ji zpočátku nezaregistroval, jdu a najednou na mě někdo volá, jako v pohádce: „Honzíčku!“, jsem koukal, kde to je a vidím, babča v okně. „Dobrý den“, říkám. A ona: „Honzíčku, bude válka!“ Říkám si, aha, pan předseda má štěstí, nenáviděná tchýně se mu konečně zbláznila. Říkám ji: „jistě babi, to víte, že jo, bude válka.“ A ona: „Honzíčku, já si nedělám legraci, přepadli nás, Rusáci a Němci a Bulhaři a Poláci!“ Tak jsem si říkal, že je opravdu blázen a šel jsem na autobus nějak

---

2018-09-09]. Výstava – Paměť národa'68. 21. 8. 2018 – 4.9. 2018. Dejvická, Praha 6. Okupace očima pamětníků - Aktuálně.cz - Dostupné z URL: < <https://zpravy.aktualne.cz/srpen-1968/r-1f147b4e9ed411e8b634ac1f6b220ee8/> > [Cit. 2018-10-09]. Mdní dějiny. Dostupné z URL: < <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/svoboda-slova-cenzura-a-propaganda-v-ceskoslovensku-1968/> > [Cit. 2018-09-08].

¹⁶ Výjimkou je především čtvrtá pamětnice, paní Hana, která v době okupace pobývala se svým manželem v Jugoslávii na velvyslanectví.

jako docela touhle příhodou rozveselen. Jenomže já jsem přišel na náves a tam už stála ta fronta lidí čekající na autobus a všichni měli v rukou „tranzistoráky“ a poslouchali rádia. A tam se opravdu říkalo, že od půlnoci na Ruzyňském letišti přistávají ruská letadla a že hranice naší země překročily armády spojeneckých vojsk. Jak jsem předeslal, měl jsem krátce po 17. narozeninách, já jsem ještě pořád nebyl schopen pochopit realitu toho okamžiku. Tak jsme si tam o tom povídali, protože i starší lidé byli tak bezradní s touto situací zrovna jako já.

Přijel autobus a my odjeli do Plzně. Plzeň už byla jakýmsi střediskem informací, už byla zaplněná jinými lidmi, než obyvateli naší malé vesničky. Stroje se v žádném případě nepouštěly, vůbec jsme se nepřevlékali do montérek. Prostě jsme se scházeli v aule té výrobní haly a donekonečna se diskutovalo. A ty diskuze směřovaly k tomu, že byť by tato realita ohlášená Československým rozhlasem a později, jak třeba svačinářky přinesly noviny, tak i v našich novinách. Odmítali jsme věřit této skutečnosti, že někdo, stát jako byl Sovětský svaz, že by byl ten, kdo by svévolně překročil naše hranice, notabene že u nás máme tzv. kontrarevoluci. Na mnoho jsme docházeli k názorům, že kontrarevoluce musí být právě v Moskvě, a že se někdo zbláznil. Taky potom byla taková hesla: „Lenine, probud' se, Brežněv se zbláznil!“, apod. Tak jsme si mysleli, že se někdo zbláznil jako v Rusku a poslal na nás prostě vojska. Naprosto jsme tomu nerozuměli. A v žádném případě jsme se nemohli smířit s odůvodněním toho, že u nás a v naší republice probíhá něco, co se nechalo nazvat jakousi kontrarevolucí. Nepamatuji si už úplně přesně, jakými všemi úvahami jsme procházeli. Ale velmi přesně si pamatuji naše realistické skutky, které v podstatě odpovídaly výzvám rozhlasu. Mluvte s vojáky, kdo umíte Rusky, tlumočte jim, že u nás žádná kontrarevoluce není, že se u nás nic neděje, že jsou tady jaksí neoprávněně apod. Takže s těmito úvahami a s těmito debatami jsme vydrželi na hale asi tak do svačiny. A po svačině jsme se vydali... A taky je zajímavé, to naprosto nikdo neřídil, nikdo to neorganizoval, to bylo naprosto spontánní. Poslouchali jsme kromě jiných rozhlasových stanic, které ještě mohly v tu dobu vysílat, také rozhlas plzeňský. A ten, musím upozornit na to, že ten provoz Doudlevec a té naší dílny byl zadní branou a přes kopec, byl kousiček na plzeňské

Bory, kde sídlil, a ještě doposavad sídlí plzeňský rozhlas. Takže vlastně přišlo takové spontánní rozhodnutí. Budou chtít obsadit plzeňský rozhlas a možná že i v tom rozhlasě nějaké výzvy byly. Pojďme bránit plzeňský rozhlas. Tak jsme se vydali celá ta dílna, v podstatě celý ten doudlevecký provoz, to bylo několik stovek lidí. A tak se vydalo zadní branou na Bory bránit plzeňský rozhlas.

Plzeňský rozhlas je umístěný v areálu borského parku, je to obrovská budova z 20. let minulého století, obehnaná plotem. Nicméně kolem toho plotu stála všelijaká auta s českými poznávacími značkami a v hlavních vratech, vjezdu do toho rozhlasu, tak tam stály proti sobě zaparkovaný 2 kamiony, které jim bránily jednat. Tak to tvořilo takový vnitřní okruh, podle Žižky vozový obranný hradby toho rozhlasu a vnější okruh tvořily tanky, které byly téměř kolem celého rozhlasu nebo minimálně po jeho dvou stranách. Ruští vojáci se mimo tanky nepohybovali, seděli uvnitř těch tanků, nebo na nich a byli obklopeni českými občany, kteří s nimi komunikovali a podle toho, jak byli vybízeni sdělovacími prostředky, tak jim vysvětlovali, že u nás žádná kontrarevoluce neexistuje. Co bylo velice zajímavé, bylo to, že i v tento dramatický okamžik se projevovala česká „švejkovská“ povaha, která okamžitě dokázala těm Rusákům čelit, nejenom realistickým dialogem, ale taky jakousi satirickou zkratkou. Začali jim po tancích malovat a pro Rusáky velmi nepříjemnými znaky. Ty méně nepříjemné měli třeba anatomický charakter, ale ty více nepříjemné byli třeba hákové kříže. Zastavili mlékaře s károu, který vezl do nějaké školy nebo školky mléko. Zabavili mu celý ten náklad těch lahví toho mléka a strkali tyto mléčné náboje tankům do hlavní a jiné podobné věci, kdy napadali tímto švejkovským způsobem jejich vojenskou techniku. Je až s úžasem, že tam museli být zřejmě nějak odpočatí nebo klidní vojáci, protože nikterak nezasáhli. A jak jsme se později dozvěděli, byla i místa v ČR, kde za daleko menší prohršky se třeba i střílelo. Takže tímto způsobem jsme vlastně strávili zbytek šichty. A když už ta šichta jako končila a vlastně celá ta „kašpařice“ okolo plzeňského rozhlasu, který teda než jsme odešli, tak byl ruským vojskům uzavřen, nepronikli. Plzeňský rozhlas byl jeden z posledních, který svobodně vysílal. Takže my, když jsme to místo opouštěli, protože nám prostě končila šichta, šli jsme zpátky na halu, vzali jsme si osobní věci a rozjížděli jsme

se autobusy do svých vesnic. Srocovali jsme se na vsi i v pivnici. Všechno se znovu a znovu promílalo, četli se noviny, sdělovali se informace, který kdo zaslechl a kde to v té době třeba taky bylo jako jistý způsob poselství a komunikace. Poslouchalo se rádio a neustále jsme o všem mluvili. Dostávali jsme různé informace a jedna z nich potom vyplnila zbytek našeho dne. A to byla: „Způsobujete vojskům dezorientaci.“ To spočívalo v tom, že jsme naskákali do aut ve skupinkách a pak jsme se paprskovitě rozjeli po okolí naší vesnice, a to až tak daleko, než jsme potkali skupiny z jiných vesnic, které šly proti nám. Buď jsme vyvraceli, nebo zcela obraceli dopravní značky, hlavně směrovky. Dávali jsme je jiným směrem, abychom jaksi znemožňovali orientaci ruským vojskům.

Pan Jan se vyjádřil k následnému období normalizace takto:

Ted' s odstupem času a ve svém zralém věku dožitých 66 let si myslím, že tady byla ta zrůdnost té tehdejší východní politiky. Že tu byl neviditelný, nehmatatelný, nedokazatelný šroub, který tlačil na ty lidi formičky a ty lidi z té formičky vypadávali přesně tak jak tenhle šroub a ta formička chtěla, jako když se na Vánoce dělají ty dobrůtky a má to ty andělíčky a má to ten tvar, tak takhle my jsme z toho vypadávali. Protože ta síla, která utahovala ten šroub, ta politická zrůdnost, byla nebezpečí, nebezpečí ztráty práce, ztráty existence, ztráty všeho, co člověk musel dát na jednu stranu misek vah oproti té druhé misce, na které měla ležet pravda. Samozřejmě, že teoreticky bylo možný, že kdybych k takovéto komisi přišel, a zeptali se mě, jestli souhlasím se vstupem, podle svého cítění bych musel říct, že naprosto nesouhlasím, protože cizí vojska nemají překračovat naše hranice, že to bylo násilí a násilí být nemá. Ale že když otevřeně přiznám, že to byl násilný akt proti svobodě určitého státu, tak ta nesvoboda přijde i na mě. Takže, my jsme neselhávali celý národ morálně dobrovolně. Ten první útok to byly tanky, a to byla sranda, ty odjely, ale ten druhý útok, ten byl promyšlený, ten byl psychologický, to bylo deptání a ničení člověka zevnitř, to bylo ohrožení jeho vlastní základní existence. Totální devalvace, destrukce osobnosti člověka. A dělejte v tomhle

nějakého hrdinu, když ten tlak byl naprosto plošný, to prostě nešlo.¹⁷

Druhý pamětník:

Pan Stanislav se v roce 1968 připravoval na maturitu, bylo mu tehdy 19 let. Po odmaturování v Chomutově na průmyslové škole narukoval a pak pracoval v Kladně jako elektrikář.

21. srpen popisuje následovně:

Ve dne 1. 8. 1968 jsme narukoval do Chomutova, kde jsme měli velitelství praporu. V noci nás naložili na tatra a převezli do Mikulášovic, kde jsme dostali zbytek věcí – výstroj. V Mikulášovicích jsme byli asi tři dny a poté jsme odjeli vlakem do Hořetic u Žatce, kde jsme nastoupili na přijímač do kasáren v Lažanech, což byla protivzdušná obrana, odkud se hlídali letadla a naváděli se na žatecké letiště. Večer 20. 8. 1968 přiběhli kluci, kteří dělali na sále, kam chodila všechna hlášení ohledně letadel, a říkali, že se něco děje, protože nad Německem a nad Polskem lítá nějak moc letadel a že to vše směřuje sem. Vzápětí přišel rozkaz vypnout radary, které ale jsme nevypli a viděli jsme, jak všechna letadla létají na Prahu nebo na Žatec. Někdy kolem 23. hodiny večer k nám přijel obrněný transportér a auto s ruským důstojníkem a dobývali se do kasáren. Stráž u brány je nepustila dovnitř. Jelo se pro velitele roty, který bydlel v Žatci. Po jeho příjezdu dostal velitel odněkud rozkaz, že toho ruského důstojníka i s jeho stráží musíme do kasáren pustit.

Stále ale nikdo nevěděl, co se děje. Nebylo to příjemné, když člověk z postele koukal na obrněný transportér s kulometry. První dva, tři dny jsme stále nevěděli, co se přesně děje, zprávy byly všelijaké. Do kasáren přicházeli další ruští vojáci. Měli tam vyčleněná svá místa na spaní a hlídali, co se děje u radiolokátorů a my jsme tam museli být s nimi. Snažili jsme se od nich získat informace, zjistit proč tady jsou. A ruské vojsko nám tvrdilo, že je u nás kontrarevoluce a že nás přišli zachránit. Postupně přijížděly tanky, které stály všude kolem kasáren.¹⁸

---

¹⁷ Rozhovor Michaely BERNÁŠKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Janem – dne 29. 9. 2017 v Kadani. Audio záznam uložen v soukromém archivu studentky.

¹⁸ Rozhovor Michaely BERNÁŠKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Stanislavem,

Třetí pamětnice:

Paní Marcele v roce 1968 bylo 23 let, byla v té době již vdaná a měla několika-měsíčního syna, byla tedy v té době na mateřské dovolené. S rodinou bydlela na jižním Plzeňsku ve vesničce Pačejov.

21. srpen popisuje následovně:

Dozvěděla jsem se to z rádia ze zpráv, kde bylo hlášení: „Halo, halo ve dvě hodiny v noci na naše území vtrhla spojenecká vojska.“ A tohle hlášení běželo pořád dokola celý den. Televizi jsme v tu dobu ještě neměli. Všichni se nám snažili tvrdit, že to byli naši přátelé. A co se mi vybaví úplně jako první, je to, že jsem ráno vstávala brzo, neboť synovi byl rok a vstávala jsem k němu. Pus-tila jsem si ten rozhlas, kde už běžely ty zprávy. Popravdě jsem ze začátku nechápala, co se vlastně děje. Pak mě napadlo, co vlastně ty lidi, kteří jezdili za prací, jestli se tam vůbec dostali nebo jestli o tom ví. Manžel právě jezdil do práce do Nepomuku. Telefony (jako mobily) v té době nebyly, takže jsme vůbec nevěděli, co s nimi je a jestli jsou v pořádku. Nebylo to vůbec pěkný a nebylo mi dobře. Měli jsme velký strach, aby zase nebyla válka, neboť jsme vůbec neměli ponětí, jestli tu jsou proto, aby rozpoutali válku či ne. Bylo to těžké nevědět, co se děje a být v nejistotě.

Potom jsem doma čekala, až přijde manžel z práce. Samozřejmě jsem měla ohromný strach, neboť potom začali říkat, že se ve městech střílí. Že se střílí v Praze, že obsazují rozhlasy a kasárny. A hrozné bylo, že nikdo nikde neříkal, kolik je mrtvých nebo zraněných. Až časem vyšlo najevo, že to bylo docela dost lidí, který byli zranění nebo zemřeli. Člověk strach měl, i když tady nikde kolem vojáci nebyli, tady jen projížděli. To víte, člověk nikam moc nechodil a nejezdil, spíše se držel doma. Tady u nás vojáci zatarasili na delší dobu most přes řeku a lidi z vesnice za nimi šli, a právě se jich ptali, co tu dělají. A oni říkali, že sami neví, že musí plnit rozkazy. No a pak tam byl jeden hodně mladý chlapec a ten říkal, že nerozumí, že má jen tři roky školy. Všechno to byli hodně mladí kluci a všechno Rusové. Jinak lidi ve vesnici se srocovali jen ten první den, ty další dny už byl každý doma a hleděl si svého. Strach jsem měla i o to, co se děje ve Slavicích,

protože tam jsem měla celou rodinu a po tom prvním dni jsme věděli, že tam vojáci jsou. Že někde v lesích mají ležení a vím, že mi potom můj bratranec říkal, že za ním chodili na chalupu a chtěli po něm jídlo.

Paní Marcela se vyjádřila k současnému vnímání tohoto období současnou mladou českou generací následovně:

Myslím si, že je hodně důležité o tom pořád informovat, neboť ti mladí nevědí nic. Někdy se chovají jak utržení ze řetězu. Oni jako sice ví, co se dělo, ale už nevidí, že to vážně nebylo lehký. Ten rok byl celý hodně náročný. Vědět by o tom měli a mělo by se o tom rozhodně mluvit. V dnešní době neví ty děti, co mají, to že všechno berou jako samozřejmost. Je třeba právě vědět, jak se žilo dřív a že bylo spousta obav a že nic nebylo tak růžové, jak se nám tehdy snažili tvrdit. Musí si vážit toho, co vůbec mají, a ne aby chtěli jen bohatství a mít všechno nejnovější. Ty, co to nemají, tak si myslí, že jsou chudí, a přitom vůbec neví, co je opravdová chudoba a nedostatečnost. Hlavně by taky měli vědět, že to jídlo není zadarmo. Taky je důležité, aby věděli dnešní mladí, jací doopravdy byli komunisti.¹⁹

Čtvrtý pamětník

Paní Hana žila v roce 1968 s rodinou v Jugoslávii na velvyslanectví. Její muž tam na ministerstvu zahraničního obchodu.

21. srpen popisuje následovně:

Život tam probíhal moc hezky, protože Srbové mají pro nás Čechoslováky velkou slabost. Jak to vlastně mají, ten vztah k nám, jsem se přesvědčila, když právě přišel rok 1968. Manžel šel ráno do práce. V půl 8 ráno přišel a říkal, abych šla poslouchat rádio Prahu, protože v Praze se asi něco děje, že potřebuje jet do práce. Tak jsem vstala. V rozhlase jsem slyšela rozrušené hlasy redaktorů, ale pořád jsem přemýšlela a nechápala, co se děje. Myslela jsem, že je to nějaká hra. Protože hlásili: „*Vinohradskou třídou projíždějí tanky, které míří do oken, už se i střílí. Dokud vám budeme moct podávat zprávy, podávat je budeme.*“ V tu chvíli mi došlo, že to není hra, že se tam musí něco dít ještě jiného. Proto

¹⁹ Rozhovor Sárý HAZUKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marcelou (přímou účastnicí roku 1968) - dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

jsem si zapnula rádio Rakousko-Vídeň a tam tu zprávu hlásili. Že je Československá republika napadena vojsky Varšavské smlouvy v čele s Rusáky. Na ruských tancích byli většinou Asiat z východního Ruska nebo z východní Asie, kteří přijeli, vůbec nevěděli, co se s nimi děje a kde jsou, nevěděli nic. Tyhle informace jsme dostávali díky zprávám, rádiových a televizních, z Rakouska.

Ona televize vysílala. V přenosu byla Kamila Moučková, která dokud mohla, tak vysílala. Za ní stáli Rusové se samopaly, aby přestala s vysíláním. Řekla jim, že to musí dovysílat a pak ji samozřejmě vyhodili. Všichni redaktori se schovali do různých sklepů. Odtud se snažili o vysílání, aby se vědělo, co se vlastně u nás děje. Takže si přesně neuvědomuji, do kdy jsme se vše dozvěděli, ale bylo to zkreslené, pochopitelně. Vedoucí strana, komunistická strana s tím (okupací) souhlasila, ne všichni. Málo kdo se dokázal ozvat, že s okupací nesouhlasí. Všechny ty zprávy jsme se dozvídali spíš z Rakouska. To byly hodinové pořady. Rakouská televize nám zprostředkovávala, co se tady u nás děje, nezkresleně.

Celá rozrušená, abych o nic nepřišla, jsem honem rychle vzala tašku a utíkala jsem na nákup, abychom měli nějaké potraviny. U nás, už se dělaly fronty. Ale ne že bych se bála, že nebudeme mít co jíst, ale uvědomila jsem si, že taky musím jít nakoupit, když budu chtít poslouchat co se děje. Abych mohla uvařit na klíně, co se dá.

Bylo to strašně dojemný! Přišla jsem do samoobsluhy. Všichni se kolem mě seběhli. Prosili mě, abych jim řekla, co se u nás děje. Řekla jsem jim informace, které jsem věděla, většinou z Rakouska. Říkali mi, jak je to strašné. Prosili mě, ať si nakoupím, vezmu si vše, co potřebuji a zadarmo. Nechápala jsem to... Dokola jsem opakovala, že nic nechci, že to nemohu přijmout. Povíдали mi o tom, že je to jediný projev, jakým mohou dokázat, že jsou s námi, a že nás mají rádi.

Svůj návrat do Čech v roce 1969 pak popisuje následovně:

Manžel jel do Prahy koncem září. Když jsem viděla, jaký je nedostatek jídla, rodičům jsem uvařila kuře na paprice, i knedlíky jsem udělala. A poslala jsem to po Hudcovi. Samozřejmě další a další

věci, ale tohle bylo jídlo vařené. Pomalinku potom se začaly prodejny zásobovat. Rok 1969 byl, tak nějak, uhlazenější. Aby to, co bylo možné, bylo na pultech. To se nedá s dnešním sortimentem vůbec srovnávat. Nebo Žena za pultem. Aby byly takhle vybavené samoobsluhy, to ať jdou do háje s celým seriálem. Pak přišla s nástupem Husáka normalizace. Čímž jsme se vrátili do 50. let.

Vojáci tu byli pořád, lenošili na loukách, v lesích, na vesnicích. Ale už to nebylo tak hektické. V 68 to muselo být strašné. Když jsem všechny tanky a vojáky viděla, všechno se ve mně sevřelo. Oni Rusáci, i jiné národy, když dal velitel povel tanku střílet, musel střílet, když nechtěl, velitel ho zastřelil. Servítky si nebrali s nikým, ani se svými lidmi. V Československu zůstali do doby, než je pan Kocáb vyprovodil do posledního vojáka v červnu 1991.“

Nezapomeňme, že bylo spoustu lidí zastřeleno, přejeto. Chodila jsem s dcerami k dětské doktorce na Vinohradskou třídu. Manžel sestřičky šel v 68 na Václavské náměstí, kde ho rozdrtil tank. Dodnes je na pamětní desce, Sadílek. Mladý člověk. Jak se hnula záclona, vypálili. Dva baráky na Vinohradské třídě rozstříleli. Lidé to tu neměli lehké.²⁰

Pátý pamětník:

Pan Tomáš v roce 1968 bydlel se svými rodiči v okresním městě Chomutov.

21. srpen popisuje následovně:

Pamatuji si, že jsme byli všichni hrozně vystrašení a každý se snažil zjistit, co se to vlastně děje. Všude byl totiž klid a mír, lidé byli šťastní, tak nikoho ani nenapadlo, že by to chtěli změnit nebo zničit. Až dodatečně jsme potom viděli tanky. Jak jsem nevěděl, co se děje, tak jsem chtěl jít normálně do práce. Lidé už stáli v ulicích ve frontách, už věděli, o co jde. Všude stáli tanky. Lidé před těmi tanky jenom tak poskakovali... Nebyl to vůbec hezký pohled. Začali jsme na ně mluvit rusky a brzy jsme se dozvěděli, že nemají ani poněti, kde jsou a proč zde jsou, jen že plní rozkazy, které jim byly přiděleny. Po tomhle srpnu jsem chtěl ihned emigrovat. Bohužel mě zastavil otec, který v tu dobu byl věrný komunist, strašně mě

²⁰ Rozhovor Dagmary HERGETOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Hanou (žijící od roku 1967 do roku 1969 v Jugoslávii) - dne 18. 10. 2017 v Praze. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

zmlátil a vymluvil mi to. Dodnes lituji, že se mi nepovedlo odejít. Takže se to už všechno zase vrátilo to starých zaběhlých kolejí akorát s tím, že si na nás tentokrát už Rusové dávali lepší pozor. A vydrželo jim to dalších dvacet let.²¹

Šestá pamětnice

Paní Marii bylo v roce 1968 33 let a bydlela s rodinou na vesnici nedaleko Velkého Meziříčí.

21. srpen popisuje následovně:

K ránu, kolem 5 až 6:30 bylo nebe plný takovejch velkej černejch bombardérů. Strašněj rámus to dělalo. A tady pár kilometrů dál ve Velkém Meziříčí pak projížděly i tanky. Začalo to v noci, aby lidi nevěděli, co se děje. Všichni se báli. Když jsme se pak dozvěděli, že to jsou Rusáci, tak jsme mysleli, že bude zas válka. Oni všichni ještě pamatovali dobře 2. světovou válku. No, tady se vůbec nevědělo, co se děje v Praze nebo jinejch velkejch městech. Rádio ale bylo a tam se o tom mluvilo. Ale až za dlouho. Dlouho jsme nevěděli, co se děje. Ani televizi jsme tenkrát ještě neměli. A hlavně jsme stejně pořád jen pracovali.

Náš prezident Ludvík Svoboda, to byl dobrej chlap. Takovej vysokej, pěkněj. Sousta lidí na něj pak po tom 68. hrozně nadávala, ale já jsem ho brala. Však to byl válečnej hrdina. Byl tady náš krajan. Pamatuju si, že se sem často vracel. Jednou jsem ho potkala v Hroznatíně, jednou v Rudíkově, i sem k nám do dědiny zavítal. Nevím, co to bylo za výpravu, ale byl tu. I jeho manželku si pamatuju. A taky jsem byla na nějaký jeho přednášce tady. Jeden člověk sám nic nezmůže. Však on i tenkrát jel do Moskvy zachraňovat Dubčeka a ty ostatní politiky. Kdyby tam nejel, tak by je beztak postříleli.²²

Sedmý pamětník

Panu Jaroslavovi bylo v roce 1968 33 let, žil v Horní Bříze u Plzně. Pracoval jako vrchní mistr ve výrobě v místním kaolinovém závodě.

---

²¹ Rozhovor Nikolý Hönigové (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Tomášem - dne 11. 10. 2017 v Chomutově. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

²² Rozhovor Josefa JAŠI (studenta KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marií - dne 5. 11. 2017 v Rozích. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora.

21. srpen popisuje následovně:

V první řadě jsme měli úkol nešířit v tom závodě žádnou paniku a prostě dbát na to, aby byl klid a aby šla ta výroba dál. Já jsem věděl, že není možný, aby se mi rozprchli lidi, protože přerušení provozu v pecích by stálo hrozně peněz a ty lidi by si sami sobě uškodili, protože by nebylo na výplaty. V každém případě jsme se snažili ty lidi udržet a já mezi ně pořád chodil a říkal jim, že jsme ve spojení s úřadem, a že se nic neděje a nikde se nestřílí. Říkal jsem jim, že máme zprávy o tom, že školy nesmí pustit žáky ven, takže je všechno v pořádku. Zjistili jsme taky, že autobusy po práci pojedou normálně. No, ale některý se roztrásl a chtěli jít hned domů za rodinou. Mužský utvořili skupinky a diskutovali, ženský brečely a chtěly jít domů. Pak jsme se tedy všichni uklidnili, když zjistili, že se zatím nic zvláštního neděje. Takže nakonec se nám tedy podařilo lidi udržet v práci.

Když jsme přišli domů z práce, tak jsme už ty sovětský vozidla viděli, jeli okolo nás a tady všude byly houfy lidí a někteří na ně hrozili. Oni koukali, byli z toho vyděšení. Byly to nějaký transportéry, asi ženijní, protože vezly nějaký takový mosty. Kam jely, to asi ani nevěděly, protože už mezi tím mládež, která dostávala pokyn pomocí radia i televize, odstranila ukazatele i cedule s názvem města. Tenkrát byla jenom státní televize, první a druhý program. Žádná soukromá nebyla. Najednou jsme ale měli stanic mnohem víc, protože jednou se ozvalo, že vysílání probíhá na kanále tolik a tolik, pak najednou říkali: „Pravděpodobně budeme objeveni, přeladte si na kanál tolik a tolik“. To už tady jezdili všude a byly výzvy, abychom zachovali klid, byli apatický, nekomunikovali s nimi, a aby se strhly cedulky obcí nebo abychom ty cedulky obrátili jinam, aby byli ti vojáci dezinformováni. Tak cedule tady opravdu zmizely, ale jinak se tady nic tragického nedělo.

Svůj názor na dobu normalizace popisuje následujícím způsobem:

Ta zkušenost z té doby je, že jsme byli zmatení a naštvaní i jako milicionáři. Drželi jsme služby v továrně a paradoxně jsme střežili tady tu továrnu proti Rusům. Protože armáda vlastně neexistovala, takže jediný, co bylo, byla milice. Byla to potupa. Lidi prostě ztratili nadšení, už nebyl takovej zájem, jako byl v těch šedesátých letech. To byl takovej rozkvět. Mysleli jsme si, že jdeme nahoru.

To heslo bylo krásný – socialismus ano, ale s lidskou tváří. Potom už to nebylo ono, taky to dlouho nemohlo trvat. Lidem se to moc nelíbilo, já aspoň neznal nikoho, kdo by byl s tímto spokojený. I když měl jsem jednoho kamaráda, který byl předtím na školení, aby z něj udělali důstojníka. A já se ho potom ptal, jak by to vysvětlil vojákům, jestli sem Sověti přišli oprávněně nebo neoprávněně. A on mi řekl: „No jasně, že oprávněně“, na což jsem mu řekl, že je pěkná svině, on se urazil a řadu let jsme spolu nemluvili. Já se mu nikdy neomluvil, protože já s tím nesouhlasil.

Nebylo oprávněný, nikdo je nepozval, tady neměli co dělat. Ten vpád byl naprosto nezákonej, bohužel postavit se proti tomu ozbrojeně, by bylo naprosto směšný. Je to škoda, kdyby se to nestalo, tak jsme mohli jít hodně dál. Mě se strašně líbilo to nadšení v těch šedesátých letech, ty písničky, co vznikaly a vůbec ta doba. Pak už byla cenzura, a to nadšení prostě opadlo.²³

Osmý pamětník

Panu Karlovi bylo v roce 1968 28 let, pracoval jako učitel v Nejdku na základní škole.

21. srpen popisuje následovně:

Byla to ještě prázdninová doba. Ve středu 21. srpna jsem se probudil ve svém rodném domě ve vesnici Buková, kde jsem se narodil. Otec byl v té době v nemocnici, maminka byla v kravíně. A já jsem vstal, že budu krmit domácí drůbež. Vyšel jsem na ten prosluněný dvorek a křičí na mě sousedka: „Prosím tě, víš, co se stalo? Pusť si honem rádio!“ Na vesnici jsme byli odkázáni na to, co se sem přes rozhlas dostalo. Od té chvíle běželo rádio pořád. Čekali jsme na zprávy. Člověk si o tom pořádně nemohl udělat správný obraz. Já jsem pořád poslouchal rádio a nemohl jsem tomu nějak věřit. Zase přiběhla ustrašená sousedka...co s námi teď udělají? No, s námi dvěma teď asi nic, povídám. Myslel jsem si, že bych se zajel podívat do Plzně, jenže v té informační rozhlasové spoustě lidí nabádali, aby nikam nechodili, aby zůstali doma. Plzeňský rozhlas také vysílal a my jsme snad čekali, kdy to celé skončí. Vysílali také, že některé ty rozhlasové prostředky

²³ Rozhovor Martina LANGA (studenta KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Jaroslavem – dne 12. 10. 2017 v Horní Bříže. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora.

se snaží odstěhovat mimo to centrum. Hlasatelé naznačovali, že budou vysílat tak dlouho, dokud budou moct. I pražská televize vysílala mimo Prahu.

Já jsem předtím učil na Toužimsku ve Štědré, poblíž Krašova a měl jsem známé ze Žlutic a ti potom vyprávěli, jak je tam tiskli se samopaly v rukou. Ta informovanost byla dost omezená a tak jsem se už těšil na první pracovní týden po prázdninách do školy do Nejdku.

Pondělí 26. srpna začalo ve škole zahajovací pedagogickou radou, kde to bylo velice spontánní. Mezi lidmi bylo více informací. Já sám jsem se vracel do Nejdku přes Plzeň, kde už jsem nabral nějaké ty letáky a shodou okolností za mnou přišli mí bývalí žáci, kteří končili v červnu. A někteří z nich nastupovali v Praze ve škole a přinesli fotky, např. stopy po střelbě na budově Národního muzea. A tak jsem byl jeden z těch nejvíc informovaných. A byl jsem pověřen ředitelem školy, tehdy to byl ještě pan Uzel, abych napsal něco, čím bychom to odsoudili. Takže jsem se stal autorem rezoluce proti vstupu vojsk. A to se pak projevilo při těch prověrkách na začátku normalizace.²⁴

Devátý pamětník

Panu Josefovi bylo v roce 1968 25 let.

Pan Josef, je rodák z menší vesničky Pačejev, která se nachází na jižním Plzeňsku. V okupačním roce mu bylo 25 let a již živil rodinu. Tento rok byl pro něj zlomovým především narozením syna, který na svět přišel v březnu roku 1968. V tomto roce byl zaměstnaný v závodu Šumavan v Nepomuku. I v den okupace 21. 8. 1968 byl jako každý den v práci. O tom, že nás obsadila vojska varšavské smlouvy se i se svými kolegy dozvěděl při práci od někoho z nadřízených, který to slyšel z rozhlasu. Poté se všichni přesunuli do společných prostor, kde v rozhlase poslouchali, co se v naší republice děje. Poté byla jejich pracovní směna rozpuštěna a všichni se rozešli do svých domovů za svými rodinami. Doma poslouchal se svojí manželkou rozhlas a navštívil známé ve vesnicích aby se s nimi pobavil o tom co věděl on a co měli za informace oni.²⁵ Ve vesnici panoval ruch,

²⁴ Rozhovor Moniky LEIBELTOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni), s panem Karlem – dne 17. 11. 2017 v Nejdku. Audio záznam je uložen v archivu autorky.

²⁵ Rozhovor autora (student KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Josefem (přímým účastníkem událostí roku 1968) dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora.

neboť všichni se snažili zjistit co nejvíce. Přes Pačejov se vojáci pouze přesouvali, takže s obyvateli nepřišli skoro do kontaktu. Druhý den 22. 8. už znovu pracoval. Se svými kolegy v práci se účastnili podpisových petičních akcí. Doma s manželkou rozebírali především možnosti toho, co by se mohlo stát. Manželka samozřejmě měla strach o to, co by se mohlo stát. Pan Josef strach o svůj život neměl, dle svých slov spíše přemýšlel o tom, jaký dopad může mít okupace na budoucnost země, a jaké to může mít následky po hospodářské stránce. Někdy kolem 23. 8. se dozvěděl, že okupační vojska při obsazování země ničila radiostanice a radiopřijímače. Stejně dopadla i radiostanice Krašov blízko jejich vesnice. To asi byl okamžik, kdy si uvědomil, že jemu i jeho rodině může jít o život. Dny plynuly dost podobně a informace přicházely velmi pomalu a nepřesně. Nejvíce informací pan Josef měl z novin, které začaly informace přinášet od 22. 8. , a neboť to byly krajské noviny psaly především o událostech, které zasáhly plzeňský kraj. Až tady se pan Josef dozvěděl o tom, co se děje v celém kraji, jaké části jsou obsazeny a kde nepřátelská vojska bivakují. Jinak jeho život díky synovi a přestavbě domu, plynul stále ve stejných kolejí. Takhle zpětně říká...

Našeho života se tato událost dotkla významně především po psychologické stránce a toho, že naše jistoty, které už tak v té době byly velmi mělké, totálně pohořely. Každodenní život zůstal stejný, a to hlavně proto, že musel zůstat stejný. Zaměstnání a rodinu jste totiž měli stále.²⁶

Desátá pamětnice

Paní Marii bylo v roce 1968 39 let.

21. srpen popisuje následovně:

Já jsem toho času byla v Německu na návštěvě. Děti s babičkou a dědečkem zůstali doma. Vracela jsem se 22:08 1968 ráno. Dozvěděla jsem se na vlakového nádraží v Německu z Norimberka, že nás okupují, když jsem šla koupit jízdenky pro sebe a manžela. Tento vlak byl úplně přeplněný lidmi, kteří se vraceli zpět do Československa. Paní na přepážce mi řekla, že ani neví, jestli nás až přijedeme do Československa, zda nebudeme potrestáni. Tak teď už jsem se začala bát hodně. S obavou jsem jela domů, a čekala jsem, co doma najdu. Když jsem tedy po dlouhé cestě přijela domů, hned jsem objala své děti a rodiče, že jsou v pořádku.

²⁶ Rozhovor Kláry HAZUKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Josefem (přímým účastníkem událostí roku 1968) dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Moji rodiče říkali, že nic nevěděli, až přišla jedna naše teta a ta jim řekla: „Vy nic nevíte, na náměstí je spousta tanků. Obsadili nás Rusové. Ráno to hlásili ve zprávách.“

Pracovala jsem ve školní jídelně. A dozvěděla jsem se, že 21. srpna odpoledne už moje spoluobčanka běhala po městě a měla sepsanou jakousi petici proti okupaci. Nevím, co v tom má spoluobčanka viděla nebo v jakém spolku byla, ale chodila s listinou a sbírala podpisy, aby Rusové odtáhli, a že nesouhlasíme s obsazením. Tchán říkal, že už je starý a že nic podepisovat nebude, a tak vzal propisku můj mladší syn a podepsal to. Dozvěděla jsem se, že na Krašově u Bezvěrova byla střelba. Tam to bylo „ostré“. Tam to ostřelovali. Pokud ten vysílač svítil, tak jej ostřelovali. Ale tady v Teplé se nic nedělo. Vojenský konvoj se zde nezdržel, spíše projížděl do jiných měst, kde sídlily nějaké československé posádky a kdy jezdili do větších měst.²⁷

Jedenáctá pamětnice

Paní Boženě bylo v roce 1968 19 let, v době příjezdu vojsk byla u své tety v jedné malé vesničce u Šumperka, rodiče v té době měla v Mariánských Lázních.

21. srpen popisuje následovně:

Já si říkala ‚Co to je za dunění?‘ A najednou ty domy se začaly otřásat a jak byly ty kamenité cesty ještě z těch kukuřičných polí, teď najednou ty zelený vobludy, ty tanky. Ta khaki barva taková hnusná. Začaly projíždět okolo domů – hukot strašnej. A najednou v jednom okamžiku jeden tank zastavil. Teď se otevřel poklop věže od toho tanku a vystoupil takovej malej střízlíček. Hubeňourek. Vylezla nejdřív taková tankistická čepička a pak ten chlápek. Měli takový divný zvláštní mundúry. Měl takovej zvláštní pohled. Ještě teď si to pamatuju a mrazí mě z toho. V ruce měl samopal, takovou zbraň, začal se točit dokola v té věži toho tanku. Nám všem zatrnulo, co se bude dít, jestli začne střílet. Jenom jsme přikrčeně za těma oknama tak stáli a moje teta se křížovala, protože ta pocházela z Volyně. Ta znala ještě všechny ty hrůzy válečný. Já to neznala, já byla ovlivněna Pražským jarem, dělala zkoušky na vysokou a najednou tohle. To zděšení bylo hrozný, ale já začala

²⁷ Rozhovor Jany ONDREIČKOVÉ, DiS. (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marií – dne 19. 10. 2017 v Teplé. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

z ničeho nic brečet, jak já se dostanu domů, jak se dovolám, žádný mobilny tehdy neexistovaly, co já budu dělat, co táta a sourozenci, jak já pojedu na chmelovou brigádu? Zrovna mě přijali na fakultu – jak a co teď bude?

My jsme byli blíž na ten východ, tak nic prostě, jenom ten strašnej hukot. Protože jsme nevěděli, co se děje, tak jsme nevěděli, jestli se máme běžet někam schovat, nebo vlízt do sklepa. Až ráno začal vyvádět můj strýc, že nás přijeli zachránit bratři od východu. A kam že pojedu domů, že žiju v Sudetech, prostě byl na mě velice hnusnej, zlej. Ráno vzal chleba a jel na nádraží, chránit ho před nekalými živly.

Nakonec jsem se spojila s našima. Ten den samozřejmě ne, to bylo nebezpečný. To nebylo jako dneska, mobil při ruce, posílání e-mailu. Nejbližší telefon byl v Šumperku, to bylo na kole tak dva kilometry. Ale motej se mezi těma tankama a vojákama. Asi po týdnů se situace uklidňovala, tanky nejezdily, v Šumperku jich zůstalo jenom pár, zbytek jel asi na Prahu nebo do větších měst, takže jsem z pošty poslala telegram domů a táta mi hned odpověděl, že jsou v pořádku.

Domů jsem se dostala skoro až za měsíc. Přijel si pro mě můj budoucí manžel vlakem, ale všechno už bylo v klidu. Bála jsem se ale, jak to teď bude. Jestli se vůbec bude dát studovat. Co teď bude. Pořád ten dopad nebyl jasný.²⁸

Závěrečné shrnutí

V závěrečném shrnutí se pokusím reflektovat výše uvedené vzpomínky jedenácti pamětníků na události roku 1968. Všichni pamětníci, i když různými způsoby, vyjadřují svůj vnitřní nesouhlas s vpádem vojsk Varšavské smlouvy, který proběhl 21. srpna roku 1968. Tento nesouhlas vyjadřují slovy velice emotivními. Pan Jan (první pamětník), hovoří o totální devalvaci a psychickém zničení člověka, paní Marie (šestá pamětnice) a pan Jaroslav (sedmý pamětník) zase celkem jasně danou situaci popisují jako nezákonné porušení naší hranice.

Ve všech výpovědích se přímo či nepřímó objevuje zdůraznění toho, že nikdo vlastně z počátku nechápal, co se doopravdy děje. Velice hezky toto nepochopení a vlastně prvotní nepřijetí dané situace popisuje pan Jan (první pamětník):

²⁸ Rozhovor Jany ZÁHOROVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Boženou – dne 9. 10. 2017 v Mariánských Lázních. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

„Ano, 21. 8. 1968, bylo asi tak 4:40 ráno, kdy jsem jako učeň šel na autobus do práce. A to je právě ta záležitost toho komična a jakési absurdity, kde to vidím jako jakási znak, jakýsi symbol, že z okna domu, ve kterém bydlel předseda místního národního výboru a „starý estébák“, z okna byla vykloněná v tuto nezvyklou dobu jeho tchyně. Tato profesionální „drbna“ ve vsi, stará paní R. A já ji zpočátku nezaregistroval, jdu a najednou na mě někdo volá, jako v pohádce: „Honzíčku!“, jsem koukal, kde to je a vidím, babča v okně. „Dobrý den“, říkám. A ona: „Honzíčku, bude válka!“ Říkám si, aha, pan předseda má štěstí, nenáviděná tchyně se mu konečně zbláznila. Říkám jí: „jistě babi, to víte, že jo, bude válka,“ A ona: „Honzíčku, já si nedělám legraci, přepadli nás, Rusáci a Němci a Bulhaři a Poláci!“ Tak jsem si říkal, že je opravdu blázen a šel jsem na autobus nějak jako docela touhle příhodou rozveselen.“

A také paní Hana (čtvrtá pamětnice):

„Manžel šel ráno do práce. V půl 8 ráno přišel a říkal, abych šla poslouchat rádio Prahu, protože v Praze se asi něco děje, že potřebuje jet do práce. Tak jsem vstala. V rozhlase jsem slyšela rozrušené hlasy redaktorů, ale pořád jsem přemýšlela a nechápala, co se děje. Myslela jsem, že je to nějaká hra. Protože hlásili: Vinohradskou třídou projíždějí tanky, které míří do oken, už se i střelí. Dokud vám budeme moct podávat zprávy, podávat je budeme. V tu chvíli mi došlo, že to není hra, že se tam musí něco dít ještě jiného. Proto jsem si zapnula rádio Rakousko-Vídeň a tam tu zprávu hlásili. Že je Československá republika napadena vojsky Vářšavské smlouvy v čele s Rusáky.“

Zajímavé je také sledovat genderový rozdíl mezi výpověďmi pamětníků, zatímco ženy jako prvotní pocit popisují strach a obavu o rodinu a částečně také obavu o hmotné zázemí:

„Měli jsme velký strach, aby zase nebyla válka.“ (Paní Marcela – třetí pamětnice)

„Všichni se báli. Když jsme se pak dozvěděli, že to jsou Rusáci, tak jsme mysleli, že bude zase válka.“ (Paní Marie – šestá pamětnice)

„Paní na přepážce mi řekla, že ani neví, jestli nás až přijedeme do Československa, zda nebudeme potrestáni. Tak teď už jsem se začala bát hodně. S obavou jsem jela domů, a čekala jsem, co doma najdu. Když jsem tedy po dlouhé cestě přijela domů, hned jsem objala své děti a rodiče, že jsou v pořádku.“ (Paní Marie – desátá pamětnice)

Muži naopak hovoří o pocitu určité bezmoci, vzteku a snaže nějakým způsobem jednat:

Pan Jan (první pamětník): *„Poslouchalo se rádio a neustále jsme o všem mluvili. Dostávali jsme různé informace a jedna z nich potom vyplnila zbytek našeho dne. A to byla: „Způsobujte vojskům dezorientaci.“ To spočívalo v tom, že jsme naskákali do aut ve skupinkách a pak jsme se paprskovitě rozjeli po okolí naší vesnice, a to až tak daleko, než jsme potkali skupiny z jiných vesnic, které šly proti nám. Buď jsme vyvraceli, nebo zcela obraceli dopravní značky, hlavně směrovky. Dávali jsme je jiným směrem, abychom jaksi znemožňovali orientaci ruským vojskům.“*

Pan Tomáš (pátý pamětník): *„Po tomhle srpnu jsem chtěl ihned emigrovat. Bohužel mě zastavil otec, který v tu dobu byl věrný komunista. Strašně mě zmlátil a vymluvil mi to.“*

Pan Jaroslav (sedmý pamětník): *„V první řadě jsme měli úkol nešířit v tom závodě žádnou paniku a prostě dbát na to, aby byl klid, a aby šla ta výroba dál. Já jsem věděl, že není možný, aby se mi rozprchli lidi, protože přerušení provozu v pecích by stálo hrozně peněz a ty lidi by si sami sobě uškodili, protože by nebylo na výplaty. V každém případě jsme se snažili ty lidi udržet a já mezi ně pořád chodil a říkal jim, že jsme ve spojení s úřadem, a že se nic neděje a nikde se nestřílí...“*

... Ta zkušenost z té doby je, že jsme byli zmatený a naštvaný i jako milicionáři. Drželi jsme služby v továrně a paradoxně jsme střežili tady tu továrnu proti Rusům.“

Pan Karel (sedmý pamětník): *„Zase příběhla ustrašená sousedka...co s námi teď udělají? No, s námi dvěma teď asi nic, povídám. Myslel jsem si, že bych se zajel podívat do Plzně, jenže v té informační rozhlasové spoustě lidí nabádali, aby nikam nechodili, aby zůstali doma.“*

Výpovědi všech pamětníků nicméně potvrzují, že tato událost, překročení československých hranic spojeneckou armádou Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a následná okupace, měla velký vliv na životy všech zde uvedených pamětníků. Přinesla strach, obavy a nedůvěru, pro mnohé také později znamenala ztrátu zaměstnání, přátel nebo dokonce rodinných příslušníků, kteří emigrovali do zahraničí. Toto všechno jsou dobře známá fakta, článek tedy nepřináší převratná, nová svědectví, ale podporuje již probíhající výzkumy a závěry. Také „obyčejní lidé“, kteří nebyli politicky činní, byli politikou dané doby proti své vůli ovlivněni.

Zdroje

MICHÁLEK, Slavomír. *Rok 1968 a Československo – Postoj USA, Západu a OSN*. Bratislava: 2008, s. 7.

LOUDIL, Jaroslav. *SRPEN 21. 1968 - Hrůzy okupací*. 16. 8. 2018. [Online] Dostupné z URL: <www.podivinsky.cz/wp-content/uploads/2018/09/SRPEN-21.pdf> [Cit. 2018-09-08].

KREJČÍ, Marek. Svaz československých výtvarných umělců v letech 1986-71. In: *Jaro 68 a nástup normalizace*. PETRÁŠ, Jiří. SVOBODA, Libor (eds.). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů; České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2017. ISBN:

TOMEK, Prokop, PEJČOCH Ivo. *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968-1991*. Cheb: Svět křidel, 2015, s. 15.

Dostupné z URL: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/srpen-1968/srpen-1968-chronologie/>> [Cit. 2018-09-08].

Dostupné z URL: <<http://www.pribehjanazajice.cz/panely/01/>> [Cit. 2018-09-08].

ŠMÍD, Marek. *Československo ve 20. století*. České Budějovice. 2016. 154 s.

Rozhovory

Rozhovor Michaely BERNÁŠKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Janem – dne 29. 9. 2017 v Kadani. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Michaely BERNÁŠKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Stanislavem, dne 20. 10. 2017 v Klášterci nad Ohří. Audio záznam uložen v soukromém archivu studentky.

Rozhovor Sary HAZUKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marcelou (přímou účastnicí roku 1968) - dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Dagmary HERGETOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Hanou (žijící od roku 1967 do roku 1969 v Jugoslávii) - dne 18. 10. 2017 v Praze. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Nikoly Hönigové (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Tomášem – dne 11. 10. 2017 v Chomutově. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Josefa JAŠI (studenta KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marií – dne 5. 11. 2017 v Rozích. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora.

Rozhovor Martina LANGA (studenta KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Jaroslavem – dne 12. 10. 2017 v Horní Bříze. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora.

Rozhovor Moniky LEIBELTOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni), s panem Karlem – dne 17. 11. 2017 v Nejdku. Audio záznam je uložen v archivu autorky.

Rozhovor autora (student KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Josefem (přímým účastníkem událostí roku 1968) dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autora

Rozhovor Kláry HAZUKOVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s panem Josefem (přímým účastníkem událostí roku 1968) dne 4. 11. 2017 v Plzni. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Jany ONDREIČKOVÉ, DiS. (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Marií – dne 19. 10. 2017 v Teplé. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

Rozhovor Jany ZÁHOROVÉ (studentky KHI FPE ZČU v Plzni) s paní Božnou – dne 9. 10. 2017 v Mariánských Lázních. Audio záznam uložen v soukromém archivu autorky.

O autorce

Mgr. et Mgr. Marie Fritzová, Ph.D. (*1985) vystudovala Kulturní antropologii Předního východu na Fakultě filozofické ZČU v Plzni a také magisterský obor Dějepis a Občanská výchova na Fakultě pedagogické ZČU v Plzni. V roce 2016 obhájila doktorskou práci věnující se sociální identitě palestinských křesťanů na Fakultě filozofické ZČU v Plzni v doktorském programu Etnologie. Od roku 2009 pravidelně navštěvuje oblast Izraele a Palestiny, kde provádí terénní výzkum. V současné době působí na Katedře historie na Fakultě pedagogické ZČU v Plzni.

Email: fritzovamarie@gmail.com